

ЧОВЕЩИНАТА, АГОВОТО, ЧОВЕЩИНАТА

Шейсет и осем години съм на тоя свят, аговото. Видял съм и добро, и зло. Че хората сме различни - различни сме: щеш помаци, щеш българи, щеш - роми... Взemi помаците - една е направиата им, при българите друга, при нас, ромите - съвсем различна. Всеки с мурафета¹ си е дошъл на тоя свят. При всички, аговото, и добро ще видиш, и лошо ще намериш, но най-важна е човештината. За нея ми е думата, за нея...

Навремето дядо ми, Орешкият Осман - неговото име нося - се бил прочул с изкусната си зурна. Барабар² с тримата си братя оженили много млади - и от нашите, и от другите, та се разчули из цялата околия. Богатите плащали с жълтици, а сиромасите им пълнели торбите с ядене. Добре, ама по онова време музикант да не си по нашия край. Тукашните сватби се точели по цели осем дни и нощи. Зурнаджииите надували бузи до припадък, а тъпанджииите думкали до премала. Случвало се свирджиите да не издържат, та чорбаджията се уговарял и с други - с тях говоривали сватбата и се зачитали адетите.³

През една гълга и тежка зима, като миналогодишната, баба ми се разболяла тежко. Децата ѝ били гребни, а нямала ни майчица, ни свекърва за помощ. Мятала се горката насам, мятала се натам, мъчела се като грешен дявол. Дядо ми бил добър човек, та се грижел много за нея. Водил я по баби, водил я по ходжи - и като не могли с нищичко да ѝ помогнат, запрегнал каручката, та чак в Неврокоп отишли помощ да дият. Тук-там поразпитали за доктор, докато намерили къщата му. Тогава нямало болници, та докторът ги приел у тях. Прегледал баба, прислушал я внимателно, па като я оставил да се облича, прошепнал на дядо ми да се готви за най-лошото.

Било вече към края на зимата и студът заотстъпвал място на мъглите. Белоснежната си риза планината все по-често кърпела със зелено-кафеникави кърпки, а слънчевите лъчи доставяли радост на всички и сгрявали надеждите им за скорошна пролет.

Един ден в селото ни влязъл сатовчанският първенец Кара Осман с най-доверените си хора. Спрели запотените си коне пред нашата къщурка и завикали:

- Излез, Османе! За тебе сме дошли!

Като чул гласовете им, дядо ми побързал да се покаже. Щом видял пред себе си неканения големец, попитал предпазливо:

- Какво те носи насам, аго?

- Сина си ще женя, адаш! Събирай братята си и да вървим, че път ни чака!

- Аго, хубаво ни вземаш да ти свирим, но жена ми е много болна. Болна е, аго, малко ѝ остана! Не мога да я оставя сама да издъхне!

- Слушай, Османе! - отскял Карата и лицето му позеленяло от яд. - Или събирай братята си и да вървим, или ще ти взема душата! Без тебе от тука не тръгвам, а и време за кандърми⁴ нямам! Така да знаеш!

- Не ме закачай, аго! Милост нямаш ли! Свирджии много: все някоу ще ти харесат! - проплакал дядо ми.

- Как смееш да ми отказваш? - извикал освирепелият Кара и се заопипвал за камшика си.

Дочули гюрултията, дядовите братя дотърчали запъхтени, грабнали брадвите си и мълчаливо обградили най-големия си брат. Зурнаджията ги познавал добре: на нравките път сторвали, толкова били милостиви, но обидиш ли някого от тях, засегнеш ли човек от семейството - тежко и горко ти тогава. Но той знаел нрава и на черния си адаш. Девет села пишели кански от него. Дете от утроба изкарвал чапкънина⁵, само и само неговата да е.

Тогава дядо ми направил крачка напред и рекъл:

- Дадено, чорбаджи! Ще свирим на сватбата!

Като чул това, Карата малко се поуспокоил и ехидно се усмихнал. Братята се спогледали учудено, но се оттеглили покорно и се застыгали за път. Дядо ми се сбогувал с жена си, оставил най-малкия си брат при нея, а с другите тръгнали подир сатовчани.

Почнала сватбата - тежка, чорбаджийска. Занизали се убийствени дни и безсънни нощи, а братята все свирели. Свирели - това им било работата, но и все към отсрещния баур поглеждали. И така до шестия ден, когато зурните заприкнавали на гюреш⁷. Тъпанът думкал бързо, отсечено, тържествено. Пехливаниите⁸ се събличали до кръста и размазвали мишци и гърбини със зехтин.

Изведнъж Османовата зурна изпищяла тревожно и пресекнала свирнята. Всички обърнали учудени погледи към него. А той, горкият, занемял от ужас и едва-едва сочел с треперещи пръсти към отсрещния баур. Откъм местността „Изичина“ в целия си ръст се виждал най-малкият му брат. Свирджиите го разпознали отдалече и разбрали, че не идва от добро. Натъжили се братята и сълзите им сами закапали. Тежки буци им притиснали гърлата, а краката им се подкосили като отсечени.

Като ги наближил, най-малкият брат също се просълзил и рекъл на дядо ми:

- Отиге си така ми! Три дни и три нощи се мъчи горката и накрая кротичко издъхна. Иди си, бабо, иди си, че по реда си да я прибереш, пък ние ще довършим сватбата.

Като дочул, че музиката секнала, сатовчанският първенец се появил веднага и гневно се развикал:

- Как смееете да спирате гюреша? Кой ви разреши почивката?

Тогава дядо ми се обърнал към него и го погледнал право в очите:

- Ти човек ли си бе, чорбаджи, или какво си? Милост имаш ли? Човештината познаваш ли? На мен жена ми е умряла, а ти ме караш да ти свиря! От Аллах страх нямаш ли?

След тези думи Карата настръхнал целият и бил готов да разкъса нещастния човек. Добре, че се намесили беловласи старци, запищели жени, проплакали деца, та сатовчанският първенец бил омилостивен. Така дядо ми Осман се върнал на село и погребал баба ми, а братята му изкарвали сватбата докрай.

Та думата ми беше за човештината, аговото. Няма ли я нея - плюй и на богатство, плюй и на господарство, пък бягай надалече. Има ли я нея - пускай корените. Там ще има и богатство, ще го бъде и господарството.

Хайде, това от мене да го знаеш и с добро ме споменавай. Отивай си със здраве!

1. мурафет - нрав, традиция; 2. барабар - заедно; 3. адет - традиция; 4. кандърма - уговорка; 5. гюрултия - кавга, караница; 6. чапкънин - конфликтен човек; 7. гюреш - борба; 8. пехливан - борец.